

Studiehandleiding: Franciscaanse Spiritualiteit en Actuele Kwesties 2023-2024

1. Algemene cursusgegevens

Titel van de cursus:	Franciscaanse Spiritualiteit en Actuele Kwesties
Docenten:	Krijn Pansters en Willem Marie Spielman
Locatie:	Utrecht
Niveau:	MA
Studielast:	6 ECTS

<i>Onderwijsleeractiviteiten</i>	<i>Aantal uren (6 ec = 168 uur)</i>
Contacturen	24
Vorbereiding contacturen	100 = 1000 pp. <ul style="list-style-type: none"> • boek 230 pp. • franciscaanse teksten 10 pp. • artikelen tot 760 pp.
Presentaties	8
Afsluitend werkstuk	36

ORIËNTATIE OP DE CURSUS

Een van de bekendste heiligen uit de christelijke traditie is Franciscus van Assisi (1181/82-1226), geestelijk vader van de orde van minderbroeders, maar ook van de zusters clarissen, de zogenaamde derde orde en van talloze congregaties en bewegingen. De spiritualiteit van Franciscus wordt gekenmerkt door een groeiend besef van de goddelijke aanwezigheid in zijn eigen leven en in zijn sociale en natuurlijke omgeving. Hij herkent alle mensen, dieren en zelfs de elementen als schepping van God en noemt ze 'broeders' en 'zusters'. Dit besef ontstond door een bekering van pure zelfgerichtheid naar een oriëntatie op God en kon groeien omdat hij, samen met zijn broeders en zusters, op zoek was naar het goede leven, dat hij noemde "leven in de volmaaktheid van het heilig Evangelie" en dat hij zocht door "de voetstappen van de Heer" te volgen. Deze zoektocht hield verband met allerlei problemen die de goede verhoudingen verstoorden: mensen hadden zorg nodig, gingen gebukt onder armoede, waren uit de samenleving verstoten, of keken juist niet om naar hen die veel minder hadden. Omdat Franciscus de arme Christus wilde navolgen en gevoelig was voor de goddelijke aanwezigheid, kon hij achter die problemen ook het mysterie van deze goddelijke aanwezigheid zien, waardoor hij niet alleen naar oplossingen zocht, maar ook het grotere verband leerde zien en leerde inzien wat deze problemen eigenlijk te zeggen hebben over de *condition humaine* als zodanig. Ook de minderbroeders en -zusters hadden zorg nodig, kenden de armoede en leefden 'buiten' de samenleving. Samen met hen probeerde Franciscus steeds de goede verhoudingen – met God, medemens en omgeving – te herstellen, de verhoudingen die het kenmerk zijn van het goede leven.

In dit college willen wij onderzoeken in hoeverre deze franciscaanse zoektocht naar het goede leven en de gevoeligheid voor het goddelijke mysterie achter de problemen kan leiden tot een nieuwe en originele benadering van brandende kwesties uit onze tijd, meer bepaald op het gebied van zorg, duurzaamheid en armoede. Door middel van hoorcolleges en gezamenlijke lezing van primaire teksten gaan we dieper in op franciscaanse kernwaarden (zoals broederschap, nederigheid, vrede en bezitloosheid) en hoe die een bijdrage kunnen leveren aan een nieuwe visie op actuele kwesties. Deze dient zich aan wanneer we de teksten lezen vanuit de vraag naar de juiste verhoudingen en waarden.

DOEL VAN DE CURSUS

Doel is de franciscaanse spiritualiteit leren kennen en begrijpen in het perspectief van een dialoog met belangrijke actuele kwesties, zodat een nieuwe en originele visie kan worden ontwikkeld op vragen die er nu spelen.

Leerdoelen

De student:

- kan franciscaanse spiritualiteit beschrijven als zoektocht naar het leven in goede verhoudingen met God, de mens en de omgeving, en als model van het goede leven.
- kan franciscaanse spiritualiteit historisch situeren, franciscaanse teksten en verhalen interpreteren als spirituele bronnen en ze analyseren op kernwaarden van het goede leven.
- kan actuele kwesties met betrekking tot de zorg, het milieu en de armoede beschrijven en de daarin spelende problemen onderscheiden.
- kan het verschil beschrijven tussen een probleem en een mysterie als perspectieven op de mens en de wereld, en hoe deze perspectieven de visie op de actuele kwesties beïnvloeden.
- kan de actuele kwesties tegen het licht houden van de kernwaarden van de franciscaanse spiritualiteit.
- kan in de discussie over de actuele kwesties duidelijk maken hoe zij in het licht van de franciscaanse spiritualiteit tot een nieuw begrip en een nieuwe visie kunnen leiden.
- kan een zelfgekozen vraagstuk analyseren, beoordelen en mondeling en schriftelijk presenteren.

Inhoud

Spiritualiteit kan gedefinieerd worden als de zoektocht naar het goede leven, in het geloof dat dit leven gevonden kan worden in de goede verhoudingen met God, met de mens, en met de omgeving. De spiritualiteit van Franciscus van Assisi en zijn broeders en zusters wordt gekenmerkt door een radicale zoektocht naar het goede leven, of zoals hij dat noemde “te leven volgens de volmaaktheid van het heilige Evangelie,” waarbij de leidraad is “het volgen in de voetstappen van de Heer.” Deze zoektocht begint met een bekering, een omslag van puur eigenbelang naar het dienen van belangen van algemene waarde, naar een ethiek van ‘niet-ik’ vanuit een overstijgend perspectief. Dit is niet een revolutionair idee dat desnoods met geweld alle bestaande verhoudingen probeert om te keren, maar wordt juist in een spirituele verandering van de bestaande verhoudingen gezocht. Het is een Bijbels thema dat het goede leven ophanden is: het komt op ons toe, maar wij moeten het nog leren zien en realiseren. Sleutel daartoe is het vermogen heikele kwesties niet alleen als problemen te zien, maar ook als mysteries die ons laten zien hoe God aanwezig is in de wereld en in de kwetsbaarheid, en tevens de kracht oftewel deugden, van de mens. Zo zag Franciscus de levende natuur bijvoorbeeld als schepping en zichzelf als broeder van de andere schepselen. Die visie had diepgaande invloed op

de wijze waarop hij met zijn omgeving omging. Wanneer men zich een dergelijke overstijgende visie eigen maakt en terugkeert naar de eigen verhouding tot de omgeving met oog voor waarden en deugden, dan beïnvloedt dat onze visie op kwesties als duurzaamheid. In dit college willen we deze beweging maken van de franciscaanse spiritualiteit, als zoektocht naar het leven in goede verhoudingen, naar een nieuwe visie op brandende kwesties van deze tijd.

We leren de franciscaanse spiritualiteit kennen aan de hand van het boek *Om de hele wereld*, waarin de franciscaanse spiritualiteit onder meer wordt beschreven als een broederschap die reikt tot aan de uiteinden van de wereld en als een leven zonder enig bezit (*vivere sine proprio*). Behalve dit boek lezen we gezamenlijk primaire franciscaanse teksten. Deze lezing wordt begeleid door een analysemethode oftewel leeswijzer met vier vragen die verhoudingen en waarden in kaart brengen: wat speelt er, wat motiveert tot een andere omgang, wat maakt de nieuwe verhoudingen mogelijk, wat wordt er gedeeld of gevonden oftewel met welke waarde of deugd verbinden de broeders zich.

Bij het belichten van de hedendaagse kwesties vanuit de franciscaanse spiritualiteit hoort het helder krijgen van de inhoud en de context van de kwesties die spelen – toen en nu. Ook daarbij is de vraag naar de verhoudingen richtinggevend en zullen we dezelfde begeleidende vragen stellen. Als we de kwesties goed leren kennen en de context waarin zij spelen, kunnen we ook gevoelig worden voor en inzicht verwerven in de diepere boodschappen die erin spelen: wat ze zeggen over de mens, en waarop deze zijn hoop stelt. Dan kunnen we onderzoeken in hoeverre franciscaanse waarden als broederschap, vrede, nederigheid en bezitloosheid ook iets van het goede leven doen oplichten en relevant zijn voor deze tijd. Resultaat van dit onderzoek is dat wij een nieuwe en originele visie kunnen formuleren op de nu spelende kwesties van de zorg, van ons leefmilieu en van de armoede.

Werkwijze

Hoor- en werkcollege (de gezamenlijke lezing). De gezamenlijke lezing wordt begeleid door vier vragen – waarbij verhoudingen in kaart worden gebracht: wat speelt er, wat motiveert tot een andere omgang, wat maakt de nieuwe verhoudingen mogelijk, wat wordt er gedeeld of gevonden oftewel met welke waarde verbinden de broeders zich.

Toetsing

Afsluitende opdracht: Schrijf een werkstuk van 3500-4000 woorden (incl. voetnoten, excl. literatuurlijst). Kies een brandende kwestie die speelt op het gebied van het goede leven – de juiste verhouding met God, medemens en omgeving – zoals behandeld in het college. Dit kan specifiek gaan over zorg, duurzaamheid of armoede als actuele kwestie, belicht vanuit de franciscaanse spiritualiteit. Leidt deze kwestie in: wat zijn de problemen en hoe verhouden deze zich tot het mysterie achter de problemen en tot de goddelijke werkelijkheid als oriëntatie voor het leven? Kies en analyseer een franciscaanse tekst (dat mag een in het college behandelde tekst of behandeld verhaal zijn) die ingaat op dit probleem of dit mysterie of deze oriëntatie: hoe wordt het probleem opgelost, het mysterie benaderd of de oriëntatie gerealiseerd? Welke waarden of deugden zijn er aan de orde? Belicht dit actuele thema cq. de actualiteit van dit thema op het gebied van zorg, duurzaamheid of armoede vanuit deze franciscaanse tekst en doe eventueel een paar voorstellen tot verbetering van onze benadering van deze maatschappelijke kwestie. Tijdens de laatste twee colleges presenteren de studenten het zelfgekozen onderwerp en de aanpak van dit werkstuk.

Literatuur

1. W.M. Speelman e.a., *Om de hele wereld. Inleiding in de franciscaanse spiritualiteit* (Berne Media, 2015). Dit boek is voor 5 euro te verkrijgen bij de docenten.
2. Syllabus met franciscaanse teksten en de artikelen, opgenomen onder Course Documents. Zie de planning per week.

Planning van de cursus

Week 1: KP+WMS

Onderwerp: *Inleiding op het college. Franciscus van Assisi en de kwesties in zijn tijd. Gezamenlijke lezing van een franciscaanse brontekst (Celano, verhaal) met behulp van een aantal vragen.*

Week 2: KP+WMS

Onderwerp: *De relatie met Christus en bekering. Gezamenlijke lezing van een franciscaanse brontekst (Franciscus, Testament). Wat is de essentie van bekering tot God volgens Franciscus? Wat is de relevantie van deze ervaring voor hedendaagse kwesties?*

Studieopdracht: Lees *Om de hele wereld*, 31-43 (H3 Bekering) en 44-56 (H4 Broeders)

Week 3: KP+WMS

Onderwerp: *De relatie met de ander en levenswijze. Gezamenlijk lezing van een franciscaanse brontekst (Franciscus, Regel, H. 1, 3, 6, 10). Wat is de juiste manier van samenleven volgens Franciscus? Wat is de relevantie van deze manier voor hedendaagse kwesties?*

Studieopdracht: Lees *Om de hele wereld*, 57-73 (H5 Regel) en de *Regel van Franciscus*

Week 4: KP+WMS

Onderwerp: *De relatie met zichzelf en deugd. Gezamenlijk lezing van een franciscaanse brontekst (Franciscus, Wijsheidsspreuken, H. 5, 7, 12, 27). Welke waarden en deugden zijn belangrijk volgens Franciscus? Wat is de relevantie van deze waarden en deugden voor hedendaagse kwesties?*

Studieopdracht: Lees *Om de hele wereld*, 74-91 (H6 Wijsheidsspreuken) en de *Wijsheidsspreuken*

Week 5: KP+WMS

Onderwerp: *De relatie met de schepselen en bewondering. Gezamenlijk lezing van een franciscaanse brontekst (Franciscus, Zonnelied). Hoe ziet Franciscus de mens in het geheel van de geschapen werkelijkheid in zijn betrekking tot God? Wat is de relevantie van deze visie voor hedendaagse kwesties?*

Studieopdracht: Lees *Om de hele wereld*, 205-217 (H14 Zonnelied); K. Pansters, 'Verbonden. Het Zonnelied van Franciscus van Assisi', in: *Speling. Tijdschrift voor Bezinning* 70 (2018), 86-91 en L. van Wensveen, 'En ze leefden nog duurzaam en deugdzaam: Ecologische verhoudingen als zegeningen', in: K. Pansters (ed.), *Duurzame duurzaamheid: Ecologische bekering en betrokkenheid* (Utrecht 2020), 177-191.

Week 6: KP+WMS

Onderwerp: *Franciscaanse spiritualiteit en duurzaamheid: bekering, levenswijze, deugd en bewondering. Gezamenlijke lezing van een franciscaanse brontekst (Paus Franciscus, Laudato si', H. 7). Hoe wil paus Franciscus Gods schepping behoeden voor de negatieve gevolgen van menselijk handelen op het milieu? Wat is de relevantie van zijn 'integrale ecologie' voor hedendaagse kwesties?*

Studieopdracht: Lees K. Pansters, 'Duurzaam duurzaam: Ecologie als ethiek', in: K. Pansters (ed.), *Duurzame duurzaamheid: Ecologische bekering en betrokkenheid* (Utrecht 2020), 15-29 en Paus Franciscus, *Laudato si'*, 117-129 (H6 Opvoeding) en 138-140 (H7 Gebeden).

Week 7: WMS+KP

Onderwerp: *Armoede als probleem. Franciscus hield, zo zegt men, van de armoede. Maar wat is armoede eigenlijk? Gezamenlijke lezing van de Arme vrouw* (2 Celano 16).

Studieopdracht: Lees C. Sedmak, 'Armut als komplexes System: materiell, sozial, ökonomisch, spirituuell – eine theoretische Begriffsbestimmung', in W.M. Speelman e.a. (red.), *Poverty: As Problem And As Path / Armut: Als Problem Und Als Weg* (Munster 2017), 23-33 en J. Vranken, "Poverty, like beauty, lies in the eye of the beholder": Perspectives on Poverty', in Speelman, *Poverty*, 33-50.

Week 8: WMS+KP

Onderwerp: *Armoede als mysterie. Gezamenlijke lezing van het verhaal van de bedelende ridders* (2 Celano 77).

Studieopdracht: Lees D. Wittenberg, *Het gezicht van de armoede. Tien jaar uit het bestaan van een Afrikaans dorp*, Utrecht: Ef&Ef media, 2015, enkele pagina's; W.M. Speelman, *The Franciscan Usus Pauper as a Practice of an Economy of Hope*, in Milos Lichner (ed.), *Hope: Where Does Our Hope Lie?* Wien: Lit Verlag, 2020, 379-393 (14 pp)

Week 9: WMS+KP

Onderwerp: *De zorg en de problemen die er spelen. Beschrijving van de problematiek in ons huidige zorgstelsel. Gezamenlijke lezing van een recente casus in de zorg voor een coronapatiënt.*

Studieopdracht: Lees de casus van de coronapatiënt en A. van Heijst, *Menslievende zorg. Een ethische kijk op professionaliteit* (Kampen 2014⁷), 19-63.

Week 10: WMS+KP

Onderwerp: *Zorg als mysterie. Gezamenlijke lezing van de genezing van de melaatse* (Fioretti 25)

Studieopdracht: Lees A. van Heijst, *Menslievende zorg*, 163-210; W.M. Speelman, 'Franciscaanse zorg en bezorgdheid', in *Franciscaans Leven* 97, 2 (2014) 48-56.

Week 11: KP+WMS

Onderwerp: Presentaties eigen onderzoek

Week 12: KP+WMS

Onderwerp: Presentaties eigen onderzoek

Toetsspecificatie

Leerdoelen	kennis	inzicht	toepassing	analyse	evaluatie	synthese	Weging
De student kan...							
de spiritualiteit beschrijven als zoektocht naar het leven in goede verhoudingen met God, de mens en de omgeving, en de franciscaanse spiritualiteit als model van dit goede leven.	5	5					10
de franciscaanse spiritualiteit historisch situeren, franciscaanse teksten en verhalen interpreteren als spirituele bronnen en ze analyseren op kernwaarden van het goede leven.		5		5			10
actuele kwesties met betrekking tot de zorg, het milieu en de armoede beschrijven en de daarin spelende problemen onderscheiden.	5	5	5	5			20
het verschil beschrijven tussen een probleem en een mysterie als verschillende perspectieven, en hoe deze perspectieven de visie op de actuele kwesties beïnvloeden.		5	5				10
de actuele kwesties tegen het licht houden van de kernwaarden van de franciscaanse spiritualiteit					5	5	10
in de discussie over de actuele kwesties duidelijk maken hoe zij in het licht van de franciscaanse spiritualiteit tot een nieuw begrip en een nieuwe visie kunnen leiden.					10	10	20
een zelfgekozen vraagstuk analyseren, beoordelen en mondeling en schriftelijk presenteren.			5	5	5	5	20